

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 7 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: yuarmol@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-316-320

Ярмолівч О. І. Творчість О. К. Толстого в комунікативному навчальному просторі / О. І. Ярмолівч // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 316–320.

УДК: 378+37.03+821.161.10

Ярмолівч Оксана Іванівна,
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса

ТВОРЧИСТЬ О. К. ТОЛСТОГО В КОМУНІКАТИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Статтю присвячено використанню творів художньої літератури в формуванні комунікативних здібностей майбутніх вчителів мови. Зроблено акцент на лінгвопедагогічній комунікації і її актуальності для навчального процесу, майбутньої праці випускників вчнз в умовах полікультурності соціуму. В статті представлено опис питань, пов'язаних з творчістю О.К.Толстого, яка використовувалась в навчальному процесі. В роботі ми торкаємось проблеми пошуку сучасних форм навчального процесу, які будуть успішними при праці з творами О.К.Толстого.

Ключові слова: навчальний процес, комунікація, обговорення, художня література, художньо-естетичний розвиток, поет, творчість.

Оксана Іванівна Ярмолівч,
Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, г. Одесса

ТВОРЧЕСТВО А. К. ТОЛСТОГО В КОМУНІКАТИВНОМУ УЧЕБНОМУ ПРОСТРАНСТВЕ

Статья посвящена использованию произведений художественной литературы для формирования коммуникативных способностей будущих учителей филологов. Сделан акцент на актуальности лингвопедагогической коммуникации для учебного процесса в вузе и дальнейшей работе выпускников вузов в условиях поликультурности социума. В статье представлены результаты дискуссионной работы студентов с темами биографии и творчества А.К.Толстого и их связи. В данной работе рассматривались проблемы поиска современных форм учебного процесса, которые могут быть успешными при работе с художественной литературой, а именно произведениями А.К.Толстого.

Ключевые слова: учебный процесс, коммуникация, обсуждения, художественная литература, художественно-эстетическое развитие, поэт, творчество.

Oksana Yarmolovych,
I. I. Mechnikov Odessa National University, Odessa

A. K. TOLSTOY'S WORKS IN THE COMMUNICATIVE TRAINING SPACE

In this article we consider development of professional communicative ability as the main stage in educating future foreign-language teachers. A link is drawn between teaching practice and forming professional communicative skills through literature. This article includes monitoring results of a group of students, who took part in a professional communication training session focused on biography and works of A.K.Tolstoy. The lyrical, historical, satirical poetic and prose works by Aleksey Tolstoy attracted the students' attention. The choice of the author of this work is rationalized through the current year, which is the 200th anniversary of Tolstoy's birth. During the session all the participants learned, discussed and analyzed stylistically and literary works of this famous author and the works forming professional communicative skills. The conclusion of our study is that educational activity is impossible without practical training and a perfect high-quality material for that is fiction. Such methodically well reasoned trainings outcome in a rise of linguo-pedagogically, aesthetically, artistically, culturally developed teachers with high motivation and striving for self-improvement. The training session we have conducted, may go on in a deeper study so that the results of this study will be used as a basis for developing a new teaching method aiming educating institutions of any level.

Key words: educational process, communication, discussion, fiction, artistic and aesthetic development, poet, creativity.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні одним з основних завдань є підготовка її учасників до комунікативного сприйняття навчального процесу, в чому і полягає актуальність даного дослідження. Статтю присвячено одній з найскладніших проблем навчального процесу, а саме використанню художньої літератури, як одного з базових практичних матеріалів в безперервній системі освіти, що є також актуальним в сучасних умовах. Формування навичок комунікації сприяє практичному і творчому розв'язанню проблеми формування художньо-творчого мислення у майбутніх вчителів мови і літератури [2].

2017 рік є ювілейним роком існування О. К.Толстого в світовій літературі, що додає актуальності використанню його творів в навчальному процесі.

Аналіз наукових досліджень, засвідчує, що найбільш результативним механізмом вирішення завдань сучасної навчальної комунікації є лінгвопедагогічна комунікація, яка передбачає широкий художньо-естетичний розвиток учнів навчальних закладів любого рівня. Лінгвопедагогічна комунікація, як частина професійної діяльності освітянина ґрунтується на сукупності здобутих наукових досягнень філософії: теоретичні погляди В. І. Вернадського на особистість та її роль у перебудові біосфери в ноосферу («царство розуму», «енергія людської культури»), в якій «...вирішальним і визначним чинником є духовне життя людської особистості і її спеціальному виявленні» [1, с. 179]; філософія людоцентризму в стратегії освітнього простору (В. Г. Кремень); методологічні основи філософії освіти в контексті полікультурної парадигми (С.О.Черепанова); концепція художньо-естетичної освіти (І. А. Зязюн, О. М. Семашко, В. Г. Бутенко); теоретичні доробки в сфері дослідження проблеми особистості у вітчизняній психології (Г. О. Балл, І. Д. Бех, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, О.Я.Чебикін); теоретичні і методичні розробки українських вчених в галузі педагогіки (А. М. Богуш, С. У. Гончаренко,

В. Г. Васянович, Н. Г. Ничкало, В. Ф. Орлов, О. М. Пехота), в тому числі лінгвапедагогіки (В. В. Москаленко, Г. І. Резницька, Л. Скуратівський, О. Б. Тарнопольський); методики навчання іншомовної комунікації та виховання особистості засобами художньої літератури (І. М. Бухбіндер, М. Л. Вайсбурд, П. Б. Гурвич, Н. І. Жинкин, Н. А. Зимня, З. М. Кличникова, В. О. Кондратьєва, С. Ю. Ніколаєва, Т. С. Серова, Н. К. Складенко) [1; 2; 4; 6; 7].

Навчальна дисципліна «література» – є дисципліною, яка знаходиться в постійному зв'язку особливо з дисциплінами гуманітарного циклу. Обговорення і формування моральних, культурних, естетичних цінностей проходить перш за все через вивчення художньої літератури. Формування творчого, конструктивного мислення, яке разом з образним і словесно-логічним мисленням входить до основи сформованої особистості проходить через комунікацію на базі художніх творів і подій близьких до подій художніх творів. О. Б. Тарнопольський в своїй праці вказує, що учень, який може виразити особисту ідею, має образ цієї ідеї і стає людиною з достатнім рівнем самосвідомістю [7, с. 105].

Демонстрація і отримання філософії міжкультурної соціальної комунікації в полікультурному і багатомовному просторі є кредитом в майбутнє існування людства. Соціум все більше усвідомлює той факт, що різноманіття мовних спільнот і культур в перспективі має перетворитися з фактора, що перешкоджає діалогу між представниками різних культур, у засіб взаємного розуміння і збагачення. Одним із важливих питань сучасної освіти є питання про створення такого освітнього простору, який би сприяв підготовці майбутніх фахівців до діалогу культур [6, с. 15–23].

Освіта є суспільною сферою, що знаходиться на передньому, ведучому фланзі, а у зв'язку з цим викладачі, вчителі вирішують питання формування і реалізації активної професійної комунікації, яка ускладнюється такими змінами, як соціокультурні і економічні, політичні. Актуальність нашої роботи полягає в вивченні концепції комунікації, що формується в умовах освіти. Складність використання літературних творів базується, на визнанні полікультурності суспільства, що має різні, але взаємозалежні культурні традиції. Визначення суспільства полікультурним вимагає від його членів зміни сприймання його культурної цілісності [1; 2].

Художня література є одним із важливих джерел знайомства учнів і студентів з культурною цілісністю, історичним минулим. В практиці викладання різних предметів, особливо історії, твори художньої літератури часто використовуються в навчальному процесі. Потрібно відмітити, що для реалізації цієї мети для шкіл складені хрестоматії з літературно-художнім матеріалом, які не є книгою для простого читання, а є посібниками і, в першу чергу, для вчителів. Така форма підручника розроблена для скорочення часу при підготовці до комунікації за певною темою в навчальній аудиторії (питання-відповідь, обговорення, тощо) [1, с. 178].

Треба визнати ведуче значення художньої літератури в позааудиторній і позакласній роботі. Обговорення прочитаного, драматизація певних творів, привітання, вітання, прощання – майже в кожному заході використовуються художні твори з подальшим обговоренням їх втілення в навчальний процес. Для розуміння принципів певного навчального предмета рекомендується самостійне читання пропонованої художньої літератури [1, с. 180; 2; 7].

На рівні вищих шкіл в навчанні іноземним мовам засіб спілкування з приводу художніх творів, можна сказати, що використовується регулярно. Успішним є спілкування з даного приводу між майбутніми фахівцями особливо в багатонаціональних аудиторних групах і розуміється, як фундаментальна підготовка до полікультурного соціуму. Ми спираємось на позицію В. В. Сафонові, В. Б. Царькової, що до іноземної мови, як навчального предмету, який є інструментом розвитку полікультурної особистості. В даній статті ми торкаємось проблеми пошуку сучасних форм навчального процесу, які будуть прогресивними при праці з творами О. К. Толстого для різних суб'єктів освітнього процесу [2; 3; 7].

Актуальним є інтеграція різножанрових художніх творів в навчальний процес. Праці Олексія Костянтиновича Толстого є такими, що можуть вдовольнити майже всі потреби освітян. В наш час навчальний процес спирається на комунікативну складову, яка потребує «хронотопічний» учбовий діалог. І тому, творчість Олексія Костянтиновича Толстого може знайти своє місце в змістовній структурі учбового тексту [2; 4; 8, с. 4].

Кажучи про використання художньої літератури на заняттях з історичною тематикою ми звертаємо увагу на твердження, що простір і час складають частину світу і свідомості. Просторово-часовий синкретизм, тобто хронотоп, має місце в напрямках багатьох наук, тому художні твори використовуються на різних навчальних предметах. Концепція хронотопа в літературі базується на ідеї транспективи: минуле впливає на сьогодення, сьогодення – на майбутнє, і такий рух часу і подій в ньому лишає свій слід в просторі. Концепція хронотопа також лежить в основі базових принципів навчального процесу і сприяє плавності темпоральних зв'язків. Сучасне навчання спирається на комунікативну складову, яка потребує «хронотопічний» учбовий діалог. Поетичні і прозаїчні праці Олексія Костянтиновича Толстого: «Василий Шибанов», «Князь Серебряний», «Смерть Іоанна Грозного», «Царь Федор Іоаннович», «Царь Борис» мають локально-темпоральні зв'язки, оскільки демонструють його світосприймання мовленнєвої особистості з унікальним дуалістичним підходом до проходження часу [5, с. 46–50]. Ми зуміли актуалізувати праці О. К. Толстого в учбовий процес по підготовці майбутніх вчителів іноземної мови на різних навчальних предметах: фонетиці, стилістиці, граматиці, історії мови.

Взаємини комунікації і літератури – процес взаємодії письмових і усних традицій. Дослідження творів літератури виявляє полікультурний напрямок в тому разі, якщо сам автор задав його.

О. К. Толстому належить особливе місце в історії українсько-російських культурних і літературних зв'язків. Багатогранний митець він писав твори високого естетичного рівня, які демонструють і традиції, і мораль, і ритм, як слав'янських, так і західноєвропейських народів [5, с. 46–49]. Не зважаючи на популярність художніх творів Олексія Костянтиновича в XIX сторіччі, його полемічні висловлювання не спасли письменника від упередженого відношення сучасників. Більш детально вивчати творчість О. К. Толстого почали в кінці дев'ятого і на початку двадцятого сторіч. Перший повний збірник творів О. К. Толстого був виданий в 1907–1908 роках, наступний ж побачив світ майже через шістьдесят років в 1963–1964 роках. Кожне з цих видань має передуючу критичну статтю, які стали базовими для читачів. Так збірник творів О. К. Толстого 1907–1908 років передуює критико-біографічний нарис С. А. Вагнера. А видання 1963–1964 років – стаття І. Г. Ямпольського. Наші студенти ознайомились з цим виданням і представили своє бачення цієї статті і цих творів [5, с. 46–50].

Потрібно відмітити, що в науковій бібліотеці Одеського державного університету є бібліографічні дореволюційні видання П. В. Евстафьева «Новая русская литература в отдельных очерках», Н. М. Соколова «Иллюзии поэтического творчества. Эпос и лирика», В. Юшко(в) «Лирическое творчество гр. Алексея Толстого (1817–1875 гг). К сороколетию его кончины». Студентам-філологам завжди цікаво вивчати «старовинну» літературу і тому всі вище вказані книги студенти після їх читання. Студенти відмітили також працю В. Юшко(в). Ця книжка була надрукована в Одесі в 1915 році. Ми можемо додати, що на дослідження французького професора Лілльського університету Андре Ліронделя Lirondelle посилаються сучасні дослідники, які вивчають творчість і життя графа Олексія Костянтиновича Толстого.

Питання «забутості» письменника, поета Олексія Костянтиновича Толстого, зацікавило і обговорювалось майбутніми вчителями. Вони виявили, що за рішенням Юнеско в 1967 році в усьому світі відмічалось 150 річчя з дня народження Олексія Костянтиновича Толстого. В 1975 році був проведений симпозиум американськими славістами з метою відзначити сторіччя до дня смерті письменника. Тоді ж був виданий спеціальний ювілейний номер «Записок Русской Академической группы в США». Один із студентів повідомив, що в цьому ювілейному номері була надрукована стаття І. О. Буніна «Інонія і Кітеж». Виходячи з монографії Т. В. Іванової стаття І. О. Буніна була присвячена 50ти річчю до дня смерті гр. Толстого [3, с. 13]. Нами було висунуто питання: «Чому надрукована стаття була тільки один раз?». Відповідь-припущень було декілька: перебування І. О. Буніна за кордоном в 1925 році; публікація відбулася за кордоном в Парижі, а не на території Радянського Союзу; ліричне сприйняття сучасного світу О. К. Толстим. Серед праць другої половини двадцятого сторіччя студенти звернули увагу на праці Г. І. Стафеева. В Одеських бібліотеках їх декілька: «А.К.Толстой в Красном Поге. Литературно-краеведческие заметки», «Сердце полно вдохновения», «Гр. А. К.Толстой. Очерки жизни и творчества. 1817–1967.», «В отчизне пламени и слова». Студенти свою сумлінно вивчили, представили, обговорили і зробили висновок, що кожна з робіт Г. І. Стафеева має велике значення для розуміння особистості О.К.Толстого. Весь оброблений матеріал дав можливість студентам ув'язати біографію О.К.Толстого з загальною характеристикою його творчості. Відомий цикл його ліричних віршів відбив враження перші роки життя поета. Перші вісім років поет провів серед зелених лісів, синіх річок, голубих озер, безкрайньої чернігівсько-сумської природної пишноти [6, с. 46–52]. Ось звідки відомий вірш: «Колокольчики мои, Цветики степные! Что глядите на меня, тёмно-голубые?» [8, с. 28]

Студенти звернули увагу і на сучасні критичні праці. Оскільки їх Завданням студентів було опрацювати бібліотечні джерела, вони проаналізували дві монографії: Прокоф'євої К. А. «Своєрідність міфопоетики російської історичної драматургії ХІХ століття: О. С. Пушкин, О. К. Толстой, О. М. Островский» і Іванової Т. В. «Фольклор в творчестве А. К. Толстого». В представленій статті ми можемо відмітити, що обидві монографії сприяли розумінню шляхів формування культурної і, навіть, полікультурної спрямованості О.К.Толстой. Увагу пригортає студентський аналіз монографії К. А. Прокоф'євої, з повторенням за нею висновку, що О.К.Толстой сформував не просто індивідуальну інваріанту світової міфологічної традиції, але й загальне розуміння світу, як єдину цілісність. Для підтвердження полікультурної світової цілісності творчості Олексія Костянтиновича Толстого був студентами представлений вірш, що поет написав після відвідин Батурина: «Ты знаешь край, где всё обильем дышит...» і вірші-переклади: «Георг Гервег», «Поражение Сенахерима», «Ричард Львиное Сердце» [5; 8].

Зрозуміло, що обговорювався і цікавий життєвий шлях О. К. Толстого. Відповідей на питання: «Чи є хронотопом така біографія?» було багато. Перше, про що студенти пригадали – слова самого О. К. Толстой про себе: «Моя плоть – русская, славянская, но душа моя – только человеческая» [6, с. 133]. Ці слова і є просторово-часовим синкретизмом його творчості.

По друге, студенти вказали на поєднання поваги і любові до іноземного простору (європейське бачення світу, культури, традицій) і рідного. Письменник постійно з натхненням мандрував по країнах Західної Європи і по Російській Імперії. Але завжди з радістю повертався в рідну Україну, де протягом всього життя провів багато часу. Чернігівщина постійно є в його творчості: «Где гнутся над омутом лозы, Где летнее солнце печёт, Летают и пляшут стрекозы, Весёлый ведут хоровод.» [8, с. 18]. Було сказано, про переклади О. К. Толстого. Він перекладав на російську мову праці Дж.Г.Байрона, Андре Шенье, Йоганна Вольфганга фон Гете, Генріха Гейне, інших шотландських поетів, а на німецьку – російських письменників.

Третім пунктом відповіді студентів про просторово-часовий синкретизм життя О.К.Толстого було його достатньо складне походження. Граф Костянтин Петрович Толстий, батько майбутнього поета, походив з відомої дворянської фамілії Толстих. Скульптор Ф. Толстой, письменник Л. Н. Толстой були його родичами. З материнської сторони Олексій Костянтинович є нащадком реєстрового козака Григорія Розума з Чернігівщини. Прадід поета – останній гетьман України К. Г. Розумовський. За прабабкою Е. І. Нарішкіною О. К. Толстий далекий родич імператриці Єлизавети Петрівни [6, с. 14–18]. Студенти дійшли висновку, що походження О. К. Толстой мав, так би мовити, «полікультурне» і був одним з нащадків безкрайніх гетьманських володінь в Малоросії. І логічно, що обговорювались такі болючі для нас питання, як покріпачення українського селянства, знищення українського козацького строю, руйнування Запорізької Січі і заміна топоніму Україна назвою Малоросія.

На заняттях зі «стилістики мови» аналізували віршів Джорджа Гордона Байрона і Генріха Гейне, а також їх переклад О. К. Толстого. Аналіз студенти проводили колективно і індивідуально. Були обговорені особливості стилю мов перекладу і оригіналів віршів, їх емоційний вплив, їх розуміння, спрямованість при використанні в учбовому процесі на різних навчальних рівнях (вікових, аудиторних – позааудиторних).

Висновки нашого дослідження є наступні: – навчальна діяльність неможлива без практичної навчальної комунікації; – якісне «проходження» комунікації є орієнтація студентів на особисте вивчення культурного шару і представлення набутої інформації в різних методичних формах; – художня література є методично якісним матеріалом для формування лінгвопедагогічна комунікація; – лінгвопедагогічна комунікація передбачає широкий художньо-естетичний розвиток учнів навчальних закладів любого рівня. Висновки даного дослідження не є остаточними. Перспективи подальшої роботи в даному напрямку є вивчення і розробка сучасних методик з проблеми підготовки фахової мовленнєвої комунікації, що дасть можливість педагогам України сприяти вихованню українських конкурентоспроможних фахівців.

Література:

1. Вдович С. Сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання особистості // Професійно спрямоване навчання і виховання особистості: зб. наук. пр. / за ред. Г. П. Васяновича. – Л. : ЛДУ БДЖ, 2006. – С. 172–180.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : КУЕНТТ, 2006. – 237 с.
3. Иванова Т. В. Фольклор в творчестве А. К. Толстого : монография / Т. В. Ивановна; КГПУ. – Петрозаводск : КГПУ, 2004. – 220 с. : портр. С. 13.
4. Орлов О. М. Профессионально ориентированная риторика: содержание и методика обучения : дис. . . . док. пед. наук: 13.00.02 / О. М. Орлов. – М., 2003. – 539 с.
5. Прокоф'єва К. А. «Своєрідність міфопоетики російської історичної драматургії XIX століття: О. С. Пушкін, О. К. Толстой, О. М. Островський» : монография / К. А. Прокоф'єва. – Д. : Порог, 2007. – 232 с.
6. Стафеев Гр. Ис. В отчизне пламени и слова / Г. И. Стафеев. – Тула : Приок. Кн. Изд-во, 1983. – 188 с.
7. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. Повторне видання / О. Б. Тарнопольський. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с.
8. Толстой А. К. Собр. соч.: в 4 т. / А. К. Толстой. – М., 1963–1964.